

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ З ДОСЯГНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ РІВНОВАГИ ТА ПОДОЛАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСБАЛАНСІВ

©2019 МАРШАЛОК Т. Я.

УДК 336.114

JEL: H30; O23

Маршалок Т. Я. Фіскальна політика держави з досягнення економічної рівноваги та подолання економічних дисбалансів

Мета роботи – сформувані методичний підхід до управління економічними циклами за допомогою фіскальних інструментів, який би забезпечив досягнення економічної рівноваги та подолання економічних дисбалансів. У статті встановлено, що стратегія економічного розвитку та антициклічного регулювання буде дієвою лише за умови ефективного міксування морально-етичних відносин між всіма суб'єктами соціально-економічних процесів країни. Для того, щоби досягти найкращих очікуваних результатів у цій площині, перш за все, необхідно налагодити якісні міжінституційні, міжструктурні, міжурядові відносини, розвинути ефективне партнерство бізнесу та органів державного управління в економічній та соціальній сферах. Адже лише прозорі партнерські стосунки, зрозумілі кроки уряду, їх усебічне тлумачення та обґрунтування необхідності їх використання є запорукою якісних економічних реформ і забезпечать дієвість застосовуваних антициклічних фіскальних інструментів в Україні. Отримані результати наукового дослідження можуть бути корисними для науковців та практиків, які займаються дослідженнями проблем антициклічного регулювання економіки, фінансової політики держави загалом та фіскальної політики зокрема.

Ключові слова: фіскальна політика, дискреційна/недискреційна фіскальна політика, антициклічна/проциклічна фіскальна політика, антициклічне регулювання економіки, ВВП, державний борг, доходи уряду, видатки уряду, соціально орієнтована (патерналістська) фіскальна політика, ліберальна фіскальна політика.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-32-39>

Рис.: 1. Бібл.: 11.

Маршалок Тарас Ярославович – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри податків та фіскальної політики, Тернопільський національний економічний університет (вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46020, Україна)

E-mail: marshaloktm@gmail.com

УДК 336.114

JEL: H30; O23

UDC 336.114

JEL: H30; O23

Маршалок Т. Я. Фискальная политика государства по достижению экономического равновесия и преодолению экономического дисбаланса

Цель работы – сформировать методический подход к управлению экономическими циклами с помощью фискальных инструментов, который бы обеспечил достижение экономического равновесия и преодоления экономических дисбалансов. В статье установлено, что стратегия экономического развития и антициклического регулирования будет действенной только при условии эффективного микширования морально-этических отношений между всеми субъектами социально-экономических процессов в стране. Для того, чтобы достичь лучших ожидаемых результатов в этой плоскости, прежде всего, необходимо наладить качественные межинституциональные, межструктурные, межправительственные отношения, развить эффективное партнерство бизнеса и органов государственного управления в экономической и социальной сферах. Ведь только прозрачные партнерские отношения, понятные шаги правительства, их всестороннее толкование и обоснование необходимости их использования являются залогом качественных экономических реформ и обеспечат действенность применяемых антициклических фискальных инструментов в Украине. Полученные результаты научного исследования могут быть полезными для ученых и практиков, занимающихся исследованиями проблем антициклического регулирования экономики, финансовой политики государства в целом и фискальной политики в частности.

Ключевые слова: фискальная политика, дискреционная/недискреционная фискальная политика, антициклическая/проциклическая фискальная политика, антициклическое регулирование экономики, ВВП, государственный долг, доходы правительства, расходы правительства, социально ориентированная (патерналистская) фискальная политика, либеральная фискальная политика.

Рис.: 1. Библ.: 11.

Маршалок Тарас Ярославович – кандидат экономических наук, доцент, докторант кафедры налогов и фискальной политики, Тернопольский национальный экономический университет (ул. Львовская, 11, Тернополь, 46020, Украина)

E-mail: marshaloktm@gmail.com

Marshallok T. Ya. The State's Fiscal Policy to Achieve Economic Equilibrium and to Overcome Economic Imbalance

The publication is aimed at forming a methodical approach to the management of economic cycles with use of fiscal instruments, which would ensure the achievement of an economic equilibrium and overcome of the economic imbalances. The article defines that the strategy of economic development and the anti-cyclical regulation will be effective only upon condition of an efficient mixing of both moral and ethical relations between all subjects of socio-economic processes in the country. In order to achieve the best expected results in this plane, first of all, it is necessary to establish the high-quality inter-institutional, inter-structural, intergovernmental relations, to develop an effective partnership of business and the regulating government bodies in the economic and social spheres. Because only transparent partnerships, clear steps of the government, their comprehensive interpretation and justification of their use are the key to the qualitative economic reforms, towards ensuring effectiveness of the applied anti-cyclical fiscal instruments in Ukraine. The obtained results of the scientific research may be useful for scholars and practitioners engaged in research on the problems of anti-cyclical regulation of the economy, financial policy of the State in general and fiscal policy in particular.

Fig.: 1. Bibl.: 11.

Marshallok Taras Ya. – PhD (Economics), Associate Professor, Candidate on Doctor Degree of the Department of Taxes and Fiscal Policy, Ternopil National Economic University (11 Lvivska Str., 46020, Ukraine)

E-mail: marshaloktm@gmail.com

Глибокий теоретичний і практичний аналіз проблематики циклічності економіки, а також антициклічного її регулювання, дає змогу пересвідчитися, що в економічній практиці існує багато способів та методів керування цими процесами. В різні епохи, за різних економічних умов, при неординарних політичних структурах і векторах здійснюваної економічної політики використовувалися різні механізми подолання економічних криз і згладжування економічних циклів.

Гіпотетично можна припустити, що відкриті економіки повинні використовувати інші підходи до антициклічного регулювання, ніж це роблять країни з економіками закритого типу. Також уряд проводить різні фіскальні заходи у країнах з ринковою розвинутою економікою та в тих країнах, економіки яких розвиваються. Різними за методами та способами антициклічного регулювання є країни з ліберальною та патерналістською (соціально орієнтованою) моделями державного управління. Проте в умовах однієї і тієї ж стадії економічного циклу, в схожих економічних умовах, однакових підходах у державному управлінні, при приблизно однаковій участі уряду при проведенні економічної політики використовуються схожі заходи антициклічного регулювання.

Проблемі державного управління у сфері антициклічного регулювання економіки за допомогою фіскальних інструментів присвячено велику кількість теоретичних і прикладних робіт, серед яких варто виділити напрацювання таких вчених, як: Лактіонова О., Жаліло Я., Черніков Д., Панасюк Б., Лукінов І., Гальчинський А., Мінські Х., Бренан Дж., Товардс Дж., Блок Ф., Зимовець В., Суторміна В., Федосов В., Андрущенко В., Жамс Е., Кейнс Дж., Пігу А., Богдан Т., Богдан І., Крисоватий А., Юрій С., Десятнюк О., Іванов Ю. Проте досі немає відповіді на найбільш значуще питання, яке стосується єдино правильної моделі фіскальної політики, яку повинна проводити держава для забезпечення економічного розвитку та досягнення економічної рівноваги. Адже кожна країна, як уже було зазначено, є унікальною і відрізняється за багатьма показниками. Саме тому в даній статті буде зроблена спроба вироблення методичного підходу до формування якісних кроків держави до побудови ефективної фіскальної системи антициклічного регулювання економіки.

Мета роботи – сформулювати методичний підхід до управління економічними циклами за допомогою фіскальних інструментів, який би забезпечив досягнення економічної рівноваги та подолання економічних дисбалансів.

У процесі дослідження використані загальнонаукові та емпіричні методи економічної науки, що ґрунтуються на системному підході, зокрема: методи наукового пізнання: діалектичний і логічний, аналізу та синтезу, узагальнення, графічного, наукового абстрагування – при дослідженні проблематики фор-

мування ефективного фіскального механізму антициклічного регулювання економіки.

До основних інструментів антициклічного регулювання відносять заходи монетарного та фіскального характеру, які зафіксовані в типах, видах і моделях фіскальної та монетарної політики. Зазначено, що на різних історичних етапах привілеювали різні погляди щодо ефективності того чи іншого шляху антикризового регулювання – чи то методами монетарного чи фіскального характеру. Також у результаті глибокого дослідження було доведено, що більш ефективними виявилися антициклічні заходи фіскального характеру, тоді як монетарні інструменти відігравали переважно допоміжну роль і були дієвими лише на стадії економічного зростання.

Також варто наголосити на тому, що передбачити майбутні економічні потрясіння для окремо взятої країни є надзвичайно важким завданням. І полягає ця проблема у великій кількості зовнішніх та внутрішніх ризиків, зокрема найбільш значущими є ризики, пов'язані із глобальними процесами, передбачити які виявилось досить важко. Такі ризики найбільше загрожують тим країнам, економіки яких є залежними від зовнішніх чинників. Зокрема, якщо країна веде інтенсивну зовнішню торгівлю, є експортоорієнтованою, то економічні потрясіння в одній із країн критичного імпортеру такої продукції однозначно матимуть вплив на макроекономічні показники країни експортера. У такій країні знизиться рівень зайнятості, зменшаться доходи зайнятого населення, порушиться фіскальне середовище (знизяться надходження бюджетів, спостерігатимуться обмеження у видатковій політиці), як наслідок – буде відчутною економічна криза в іноземній країні.

Водночас найбільш нестійкими є саме сировинні країни-експортери, адже вони є надзвичайно латентними до ціни на сировину. Історії відомі непоодинокі випадки, коли значні коливання цін на метал, аграрну сировину, енергоресурси на світовому ринку породили глибокі кризи в країнах – експортерах сировини, тим самим ставши осередком глобальних економічних криз світового рівня. Це лише деякі варіанти розвитку кризи в окремій країні та світі загалом. Такі приклади лише підтверджують великий вплив зовнішніх ризиків на здатність прогнозування економічних криз в окремій країні. Однак сьогодні, в час зміни економічних полюсів впливу та зростання залежності глобальної економіки від політичних рішень, спрогнозувати економічні кризи дещо легше, проте якщо криза вже трапилася, то подолати її набагато важче. Тому варто наголосити на тому, що країни в цілому та Україна зокрема повинні бути підготовленими до майбутніх економічних потрясінь.

Скажімо, торгіві війни між найбільшими країнами світу (США, Європейський Союз, Китай, Росія), політика протекціонізму, яку останніми роками

ведуть США, міграційна криза в Європі та США, загрози та теракти з боку терористичної організації «Ісламська держава», постійні сплески політичного незадоволення в усіх кутках світу і т. п. є тими чинниками, які однозначно вплинуть на зародження нового осередку глобальної економічної кризи світу. В такій ситуації країни, що розвиваються, ще більше стають залежними від зовнішніх джерел фінансування, цінової кон'юнктури на сировину і ресурси, попиту на них. Вони виглядають безпорадними в ситуації, що склалася, і не можуть точно передбачити негативних економічних флуктуацій, а тим більше – ефективно протистояти їм в разі настання.

Однак зовнішні ризики є лише одними із загальної кількості, які повинні виявити та вивчити країни для формування чіткої моделі антициклічного регулювання. Адже досить часто неефективні, неузгоджені дії державних інстанцій, суперечки під час прийняття рішень між різними гілками влади ще швидше призводять до настання негативних наслідків у соціально-економічній сфері країни. Через що найважливішим і найдієвішим шляхом у прогнозуванні та розробленні ефективної антикризової економічної моделі є пошук і виявлення зовнішніх загроз

і тенденцій, ефективно злагоджене державне управління всередині країни, що має враховувати зовнішні ризики та загрози.

Проте такі прості речі та зрозумілі дії досить часто ігноруються і не використовуються, через що досі не було розроблено чіткої моделі, дороговказу, який служив би єдиним стратегічним орієнтиром для ефективного подолання економічних дисбалансів, забезпечив би шлях до економічного піднесення та дав змогу уникнути економічних потрясінь в майбутньому не лише в окремій країні, а й у світі загалом.

З огляду на це орієнтирами, відповідно до яких повинен діяти уряд, і його поведінка в тих чи інших економічних умовах на тій чи іншій стадії економічного циклу повинні бути такими (рис. 1).

1. В умовах економічного пожвавлення уряд повинен скоротити видатки бюджету соціального характеру, забезпечити поступове зменшення боргу країни. Ці висновки базуються на таких думках. В умовах економічного пожвавлення економічні процеси починають працювати з більшою інтенсивністю, безробіття знижується, країна поступово прямує до повної зайнятості, що приводить до

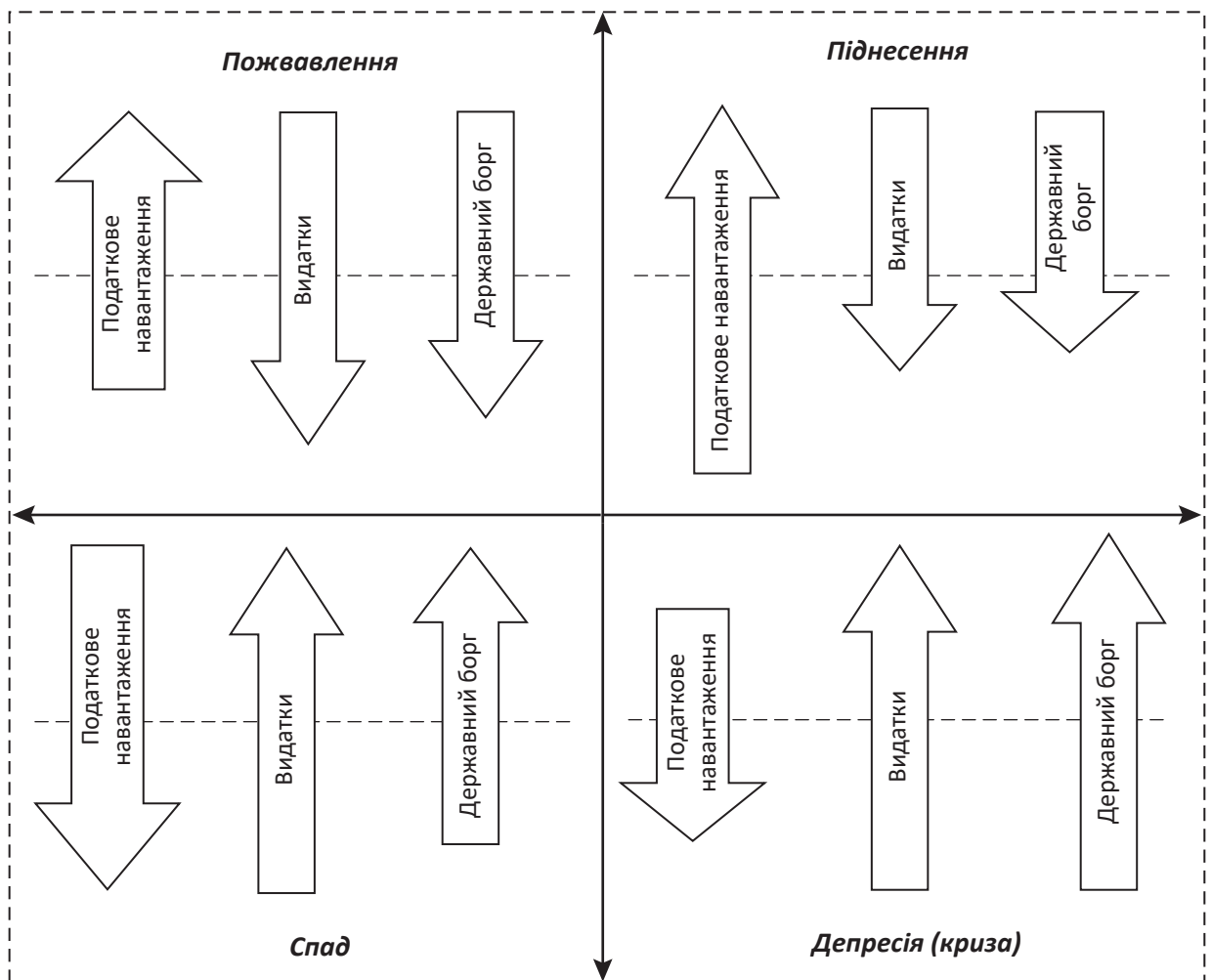

Рис. 1. Модель поведінки уряду у сфері фіскальної політики на різних стадіях економічного циклу

Джерело: авторська розробка.

зростання доходів громадян, кількість бідних зменшується, а людей із середнім рівнем доходів зростає, що дає змогу зменшити видатки бюджету соціального характеру. Податкові надходження починають зростати в міру розширення податкової бази. Також уряд може вдатися до підвищення ставок податків на доходи громадян. В умовах економічного зростання попит у країні зростає, що також дає підстави говорити про підвищення рівня споживання, а це знову – зростання надходжень непрямих податків у країні. Саме тому рівень податкового навантаження фактично зростає на фоні зростання макроекономічних показників, такий процес в основному відбувається під впливом недискреційних інструментів, так званих автоматичних стабілізаторів. Потреба в залученні боргових ресурсів зменшується, уряд має можливість скоротити боргове навантаження. Також у таких умовах кількість державних службовців зменшується, адже це пов'язано із можливістю отримати більше доходів у приватному секторі, через що потреба додаткового фінансування видатків уряду також знижується. Це свідчить про зміцнення стійкості державних фінансів, про можливість уряду приймати профіцитні або бездефіцитні бюджети та формувати широкий фіскальний простір (резерви фінансових ресурсів держави на середньострокові та довгострокові потреби). Проте рівень державного боргу ще залишається високим, видатки також є досить значними.

2. В умовах стадії економічного піднесення, для запобігання «перегріву» економіки, уряд повинен знизити рівень надлишкового споживання, так званого інфляційного попиту, тим самим вилучити надлишкові доходи громадян, які можна акумулювати в державні стабілізаційні фонди. В умовах економічного перегріву можливі значні інфляційні ризики, дефляція національної валюти. Запобігти цьому можна вдаючись до таких дій. Уряду країни необхідно збільшити дискреційні заходи щодо подолання інфляційних процесів, підвищити рівень податкового навантаження на оплату праці, збільшити непрямі податки. Такі дискреційні заходи в парі із автоматичними стабілізаторами створюють умови для вилучення надлишкового, непрацюючого, інфляційного капіталу, що знижує ризик перегріву економіки країни. Також потреби уряду щодо фінансування видатків стають значно меншими, він має можливість зменшити їх розмір, потреба в державному борзі знижується. Уряд змушений обслуговувати лише попередньо сформовані борги. Дефіцит бюджету в таких умовах перетворюється на профіцит, що дає змогу сформувати значні фінансові фонди на випадок майбутніх економічних криз світового чи міждержавного характеру. Видатки уряду знижуються значними темпами. Борг країни скорочується до мінімальних показників, рівень податкового навантаження може зрости до помірних показників.

3. В умовах економічного спаду відбуваються такі економічні процеси. Знижується рівень доходів громадян, зростає безробіття, зменшується попит. Усе це призводить до зниження макроекономічних показників у країні, сповільнюються темпи економічного розвитку, що призводить до негативних наслідків у соціально-економічному житті країні. На фоні таких негативних процесів уряд країни повинен вдатися до таких дій у сфері фіскальної політики задля згладжування економічного циклу та перенаправлення його у висхідне становище. Зокрема, уряд змушений вдатися до підвищення соціальних видатків, адже на фоні зростання безробіття соціальні виплати в країні зростають, також зростає навантаження на пенсійний фонд країни, що також провокує потребу підвищення державних бюджетних видатків. Втративши можливість заробляти в приватному секторі, громадяни шукають шляхи працевлаштування в державний сектор, адже гарантії держави завжди є вищими, ніж у приватному бізнесі. Це свідчить про додаткове нарощення потреб фінансування утримання державних чиновників. Тому в умовах економічного спаду видатки бюджету зростають.

Що стосується податкової політики, то в умовах зниження економічної активності зменшуються доходи громадян, що створює негативні тенденції для податкових надходжень. За таких умов, для підтримання достатнього рівня податкових надходжень і для підтримки бізнесу, уряд може вдатися до незначного зниження податкового навантаження саме в частині оподаткування доходів громадян. Такі дії уряду частково можуть запобігти процесам тінізації економіки та ліквідації приватних підприємств. На фоні зниження податкових доходів бюджету та зростання видатків уряд постає перед проблемою залучення фінансових ресурсів від кредиторів, переважно від зовнішніх. Що, своєю чергою, породжує зростання боргового навантаження. Проте якщо фаза спаду розпочинається після фази довготривалого поживалення чи економічного піднесення, за умови формування фіскального простору (резервних стабілізаційних фондів), у такій країні наслідки економічного спаду матимуть мінімальні негативні наслідки й уряду легше розвернути економічний цикл у зворотному напрямку та, що найголовніше, – не допустити настання найбільш небезпечної фази економічного циклу – депресії (економічної кризи). Втім, за таких економічних умов видатки бюджету зростають швидкими темпами, такі ж тенденції притаманні державному боргу країни, податкове навантаження зменшується, проте залишається трохи меншим, ніж в умовах економічної рівноваги.

4. Найбільш небезпечною є фаза депресії (економічної кризи). У цей період в економіці країни відбуваються надзвичайно негативні наслідки, знижується рівень добробуту громадян, доходи населення

скорочуються, зменшується попит, що породжує надлишкове безробіття, підприємства банкрутують, значно знижується рівень економічної кон'юнктури, зростання макроекономічних показників перетворюється на спад. За таких умов уряд країни повинен вдатися до таких дій. Зокрема, необхідно зменшити показник податкового навантаження в частині зниження ставок податків на доходи громадян, навантаження на фонд оплати праці. Для підвищення рівня споживання можна знизити податки на споживання. Такі дії уряду призводять до значного зменшення податкових надходжень, дефіцит бюджету зростає. В уряді виникає значна потреба додаткового фінансування видатків, передусім, на соціальні потреби: допомога по безробіттю, субсидювання населення. Для запуску економіки уряд повинен вдатися до інструменту державних закупівель, що може дати поштовх до пришвидшення подолання економічної депресії та зростання економіки, а це, своєю чергою, створює додаткові потреби фінансування капітальних видатків. На фоні вищезазначеного в країні значно зростає рівень боргового навантаження як джерела погашення надмірних видатків уряду. Лише правильні та цілеспрямовані дії уряду дадуть змогу швидко подолати економічну кризу та забезпечити швидке повернення економіки до висхідного тренду.

Запропонована модель є ефективною для будь-якої країни, дотримання основних її положень дає змогу ефективно проводити заходи стимулюючого, стабілізаційного та антидепресивного характеру. Незалежно від економічної моделі управління та участі уряду в соціально-економічному житті країни, такі заходи будуть сприяти економічному розвитку та тією чи іншою мірою впливати на процеси стабілізаційного характеру. Однак у країнах із патерналістською (соціально орієнтованою) моделлю управління заходи фіскального характеру будуть мати більш позитивний характер, ніж у ліберальних країнах, що пов'язано з її особливостями.

Як уже неодноразово зазначалося, протягом багатьох років точиться дискусія щодо ефективності однієї чи іншої моделі. Також було виявлено, що, за певних економічних умов, ліберальна модель державного управління є ефективнішою, ніж соціально орієнтована. Проте найкраще вона проявляє себе в країнах, які вирізняються потужним економічним потенціалом, який був сформований протягом багатьох років та базується на певних історичних традиціях. Ліберальна модель є притаманною для країн Північної Америки, що формувалися на засадах повної демократії, принципах вільного ринку, вільної торгівлі. Однак в умовах глобалізації економіки, під час трудової міграційної та міграції капіталів, у період розвитку транскорпоративного середовища для країн середнього рівня розвитку, які лише стали на шлях економічних і соціальних трансформацій, більш виправданою є модель соціально орієнтованого типу.

Кризи попередніх років підтверджують, що країни, які знаходяться на вищих щаблях економічного розвитку, нездатні повною мірою конкурувати з високорозвинутими країнами. Вільний ринок, як такий, вже давно перестав існувати, ми живемо в епоху глобалізаційного тоталітаризму, коли найбільші корпорації світу диктують умови цілим країнам. За таких умов уряди країн повинні стати основним інститутом підтримки та розвитку соціально-економічних процесів. Адже, володіючи великим арсеналом визнаних світом демократичних інструментів управління (верховенство права, резолюції міжнародних і світових організацій, міждержавні та світові організації з торгівлі, міграції, кліматичних питань та ін.), інструментами монетарного та фіскального характеру, уряди здатні здійснювати ефективну державну економічну та соціальну політику, гарантувати безпеку та забезпечувати розвиток бізнесу, підприємництва та громадянам країни.

Незважаючи на те, що ліберальна модель зарекомендувала себе як ефективна модель державного управління в розвинутих країнах, для країн, що розвиваються, більш ефективною є саме соціально орієнтована модель державного управління.

Тому з огляду на проведені емпіричні, теоретичні та практичні дослідження, можна зробити висновок, що використання засад лише соціально орієнтованої моделі, із жорсткими принципами економічного регулювання, дозволять Україні подолати соціально-економічні дисбаланси та забезпечити економічний розвиток на довгострокову перспективу. Однак не варто плутати жорстку економічну політику із політикою тоталітаризму: жорстка політика повинна передбачати верховенство демократії, колективне, експертне прийняття рішень, базоване на засадах суспільного вибору. Що це означає для досягнення швидкого соціально-економічного розвитку? Перш за все, необхідно забезпечити прозорі, базовані на антикорупційних, відкритих до суспільства принципах державного управління. Для швидкого та ефективного зміцнення держави уряд України повинен сповідувати демократичні цінності лише в інтересах громадян країни, гарантуючи їм безпеку, економічну відкритість і прозорість у прийнятті рішень.

Лише за умови дотримання запропонованих принципів державного управління виокремленні кроки фіскальної політики будуть ефективними, а модель буде дієвою та дозволить забезпечити швидкий розвиток економіки та зростання добробуту громадян.

Проте варто зазначити, що висхідні, початкові позиції для економічного розвитку для країн, що розвиваються, є набагато гіршими, ніж у розвинутих країнах. Адже в останніх є більше можливостей для формування стійкого фіскального середовища із широким фіскальним простором. Як зазначає Лактіонова О. А.: «...формування фіскального простору для контрциклічного фіскального реагування і, як

наслідок, можливої необхідності подальшої консолідації повинно починатися на стадії економічного підйому. Неможливість накопичення таких резервів у найбільш сприятливий для цього період особливо характерно для країн, що розвиваються. Разом із тим, тривалі фіскальні проблеми протягом 1990-х рр. і початку 21 сторіччя стали каталізатором для реформування фінансової політики в багатьох з них і в ряді випадків стало цілком успішним прикладом (Чилі, Колумбія, Мексика, Перу, Бразилія)» [7, с. 317]. Абсолютно погодимося із науковцем в тому, що найкращим часом для формування міцної платформи економічного розвитку є період економічного підйому. Однак, враховуючи соціально-економічне становище України, затягну низхідну траєкторію економічного розвитку, слабкі фінансові позиції уряду, надзвичайно важко хоча б розпочати формувати фіскальний простір в Україні. Проте, як зазначає науковець Лактіонова О. А., історія знає багато прикладів, коли країни із не надто міцними висхідними умовами забезпечили ефективний процес економічної нормалізації та вийшли на траєкторію економічного зростання, що дає певні надії на позитивні економічні перетворення і в Україні. Однак будь який процес, для того аби бути позитивним, має базуватися на певних принципах, дотримання яких є надзвичайно важливим для досягнення позитивних результатів. Про деякі із них згадувалося вище.

Знову ж у праці Лактіонової О. А. зустрічаємо таке твердження: «...Фіскальний простір рестрикційної фіскальної політики формується під впливом таких визначальних факторів:

- ✦ інституційного середовища – політичний ризиків, соціально-економічних умов, наявності внутрішніх і зовнішніх конфліктів, рівня корупції, демократії, якості бюрократичних процедур;
- ✦ потенціалу формування стабілізаційного фонду – у багатьох країнах, що розвиваються та економіка яких суттєво залежить від експорту біржових товарів, механізм формування таких фондів пов'язується з цінами на таку продукцію (Чилійський компенсаційний фонд міді, Колумбійський національний кавовий фонд, Бавовняний фонд підтримки Буркіна-Фасо, Стабілізаційний фонд Російської Федерації та ін.). Між тим, формування таких фондів можливе за рахунок приросту податкових доходів бюджету за умови визначення чітких правил та інструментів його формування;
- ✦ спроможності впровадити фіскальну модель, засновану на дії фіскальних правил, які формують необхідний запас гнучкості, зокрема на стадії підйому. Фіскальні правила дозволяють попередити накопичення боргу, зменшити вірогідність та масштаби консолідації фіскаль-

ної позиції в період падіння ділової активності» [7, с. 317].

Отже, ефективний процес економічного розвитку, подолання економічних коливань і досягнення соціально-економічної рівноваги в країні повинно відбуватися, передусім, на засадах морально-етичних принципів, якісного інституційного середовища: прозорості, відкритості, чесності, прагненні уряду до ґрунтовних змін, незважаючи на певний початковий супротив громадськості. Також мають бути враховані зовнішні ризики, економічні та соціальні внутрішні ризики, а вже пізніше, після досягнення таких принципів, виявлення та врахування ризиків екзогенного та ендегенного характеру, можна стверджувати, що запровадження та імплементація фіскальних інструментів економічної стабілізації буде мати позитивні результати.

І знову ж таки, в країнах, які розвиваються, більш ефективними та дієздатними є жорсткі, керовані фіскальні заходи уряду, які забезпечують ефективніші процеси стабілізації економіки країни. Тобто дискреційна фіскальна політика в поєднанні із недискреційними інструментами, а не навпаки, здатна забезпечити значний економічний поступ України в середньостроковій і довгостроковій перспективах. Що підтверджується висновками Галі Дж. і Перотті Р., які зазначають, що дискреційна фіскальна політика в поєднанні із фіскальними правилами є більш контрциклічною (дієвішою, носить більший стабілізаційний характер) і поширеною протягом кризи на початку ХХІ ст.

Проте стверджувати про значні перспективи у швидкому економічному процвітанні України в даний момент є недоречним. Незважаючи на певні позитивні зрушення управлінського характеру, початок процесу формування та дотримання принципів відкритості та прозорості діяльності уряду в бюджетній, податковій та борговій сферах, це може бути свідченням лише початку першого етапу формування дієвої політики антициклічного регулювання. Водночас, як другий етап антициклічної стратегії України, на даний момент задекларований, відповідно до законодавства, в Україні застосовуються інструменти антициклічного регулювання економіки фіскального характеру, проте їх дієвість вирізняється поки недостатньо високими результатами.

Ще й досі українські вчені часто розходяться в думках щодо ефективності антициклічних заходів в Україні. Так, Я. Жаліло та Д. Черніков зазначають, що українська економіка характеризується нестачею або ж навіть відсутністю «вбудованих регуляторів», які б могли здійснювати автоматичне антикризове регулювання та створювати стабілізаційний вплив [4, с. 19]. Такі висновки авторів базуються на проблемах бюджетно-податкової сфери, існуванні значних часових лагів між фіскальними заходами й очікуваними результатами. Можна частково погодитися із

такими твердженнями авторів, адже справді, дієвих автоматичних стабілізаторів у бюджетній та податковій сферах в Україні немає. Зокрема, в нашій країні діє пропорційна система оподаткування доходів фізичних осіб, а в економічній науці лише прогресивна система оподаткування доходів громадян вважається автоматичним стабілізатором, який відіграє основну роль. Проте, як було доведено на практиці в країнах з економіками, що розвиваються, автоматичні стабілізатори повинні включатися вже на другому етапі економічного розвитку, коли економіка країни зміцніє та буде мати достатній рівень стійкості. А до того часу більш дієвими є саме дискреційні інструменти, що проявляються у прийнятті відповідного законодавства, ручному розподілі державних фінансів.

Що ж стосується часових лагів, які виникають в результаті здійснення фінансових заходів, то ця проблема є закономірною і притаманною для більшості країн, які здійснювали політику антициклічного регулювання. Часові лаги є проблемою лише тоді, коли виникає потреба швидкої економічної стабілізації. Проте в той час, коли економіка знаходиться у стабільній висхідній траєкторії, проблема запізнілої дії нівелюється, а позитивний результат варто очікувати саме в середньостроковій і довгостроковій перспективах.

Схожі висновки наведені у праці Б. Панасюка, який достатньо обґрунтовано зазначає: «Здійснюючи регулювання економіки, важливо усвідомити, що більшість соціально-економічних процесів починають формуватися ще задовго до того, коли з'являються їх перші відчутні наслідки. Цими процесами треба навчитися управляти, починаючи ще з того періоду, коли вони лише зароджуються, а для цього їх слід пізнавати, вивчати та спрямовувати в необхідне русло, щоб пристосувати все другорядне чи допоміжне до відповідного процесу, спираючись на науково обґрунтований прогноз його розвитку» [10]. Варто погодитися із такими висновками, адже справді ефективними будь-які дії будуть лише за умови попередньо вивченої ситуації, в якій вони будуть вчинятися. Тому лише вивчення ризиків, можливих загроз і перспектив запровадження тих чи інших заходів дасть змогу отримати якісні результати в майбутньому, що також стосується політики антициклічного регулювання економіки.

Актуальними є дискусії щодо формування ефективного та міцного підґрунтя для запровадження якісних інструментів фінансового характеру. Зокрема, І. Лукінов у своїй праці «Методи і засоби державного регулювання економіки перехідного типу», зазначає: «Сучасні методи, засоби та інструменти державного регулювання, за умови вмілого їх використання, дають змогу законодавчим і виконавчим структурам державної влади успішно здійснювати ринкове регулювання в напрямі подолання криз, прискорення економічної стабілізації, переведення еко-

номіки у фазу зростаючої циклічності» [8]. Саме ця проблема є найважливішою, адже поки в Україні не буде налагоджено ефективної співпраці між гілками влади, поки не вдасться позбутися комплексу електорального загравання, не буде подолано корупцію у вищих ешелонах влади, не налагоджено відкритих і прозорих стосунків між державою, суб'єктами господарювання та громадянами, доти в Україні будь-яка реформа, навіть найякісніша, не матиме бажаного результату. Те ж саме можна сказати про ефективність антициклічних заходів в Україні. Найдієвіші інструменти, якщо вони будуть застосовуватися без попереднього узгодження із суспільством і без наперед проведеного роз'яснення їх ефективності, не будуть результативними. Вже вкотре необхідно нагадати, що лише воля найнятих на державну службу менеджерів, їх бажання ефективно виконувати свої функції та обов'язки є запорукою досягнення визначених цілей у сфері економіки та забезпечення зростання добробуту громадян.

ВИСНОВКИ

Отже, стратегія економічного розвитку та антициклічного регулювання буде дієвою лише за умови ефективного міксування морально-етичних відносин між всіма суб'єктами соціально-економічних процесів країни. Для того, щоб досягти найкращих очікуваних результатів у цій площині, перш за все, необхідно налагодити якісні міжінституційні, міжструктурні, міжурядові відносини, розвинути ефективне партнерство бізнесу та органів державного управління в економічній та соціальній сферах. Адже лише прозорі партнерські стосунки, зрозумілі кроки уряду, їх всебічне тлумачення та обґрунтування необхідності їх використання є запорукою якісних економічних реформ і забезпечує дієвість застосовуваних антициклічних фінансових інструментів в Україні. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Богдан Т., Богдан І.** Моделивання впливу боргової політики на економічний розвиток України. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 10. С. 20–27.
2. **Гальчинський А. С.** Криза і цикли світового розвитку. Київ: АДЕФ-Україна, 2009. 392 с.
3. **Десятнюк О. М., Дмитрів В. І.** Стабільність оподаткування та її вплив на економічний розвиток держави. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 2. С. 18–28.
4. **Жаліло Я., Черніков Д.** Дієвість економічної політики в контексті ринкового реформування. *Економіка України*. 2000. № 12. С. 13–23.
5. **Зимовець В. В.** Державна фінансова політика економічного розвитку. Київ, 2010. 356 с.
6. **Крисоватий А. І.** Теоретико-організаційні доміанти та практика реалізації податкової політики в Україні: монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2005. 371 с.
7. **Лактіонова О. А.** Гнучкість фінансової політики в умовах циклічного розвитку економіки. *Бізнес Інформ*. 2014. № 6. С. 308–319.

8. **Лукинов І.** Методи і засоби державного регулювання економіки перехідного типу. *Економіка України*. 1999. № 5. С. 8–11.

9. **Мински Х.** Стабилизирую нестабильную экономику / пер. с англ. Ю. Каптуревского ; под науч. ред. И. Розмаинского. М.; СПб.: Ин-т Гайдара, 2017. 553 с.

10. **Панасюк Б.** Державне регулювання економіки. *Економіка України*. 1994. № 1. С. 19–30.

11. **Суторміна В. М., Федосов В. М., Андрущенко В. Л.** Держава – податки – бізнес (Із світового досвіду фіскального регулювання економіки). Київ : Либідь, 1992. 328 с.

REFERENCES

Bohdan, T., and Bohdan, I. "Modeliuvannya vplyvu borhovoï polityky na ekonomichnyi rozvytok Ukrainy" [Modeling the impact of debt policy on the economic development of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 10 (2013): 20-27.

Desiatniuk, O. M. Dmytriv V. I. "Stabilnist opodatkovannia ta yii vplyv na ekonomichnyi rozvytok derzhavy" [Stability of taxation and its impact on the economic development of the state]. *Svit finansiv*, no. 2 (2016): 18-28.

Halchynskiy, A. S. *Kryza i tsykly svitovoho rozvytku* [Crisis and cycles of world development]. Kyiv: ADEF-Ukraine, 2009.

Krysovaty, A. I. *Teoretyko-orhanizatsiini dominanty ta praktyka realizatsii podatkovoï polityky v Ukraini* [Theoretical-

organizational dominant and practice of tax policy implementation in Ukraine]. Ternopil: Kart-blansh, 2005.

Laktionova, O. A. "Hnuchkist fiskalnoi polityky v umovakh tsyklichnoho rozvytku ekonomiky" [Flexibility of fiscal policy in the context of cyclical economic development]. *Biznes Inform*, no. 6 (2014): 308-319.

Lukinov, I. "Metody i zasoby derzhavnogo rehuliuвання ekonomiky perekhidnoho typu" [Methods and means of state regulation of transition type economy]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 5 (1999): 8-11.

Minski, Kh. *Stabiliziruyua nestabilnuyu ekonomiku* [Stabilizing an unstable economy]. Moscow; St. Petersburg : In-t Gaydara, 2017.

Panasjuk, B. "Derzhavne rehuliuвання ekonomiky" [State regulation of Economy]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 1 (1994): 19-30.

Sutormina, V. M., Fedosov, V. M., and Andrushchenko, V. L. *Derzhava – podatky – biznes (Iz svitovoho dosvidu fiskalnoho rehuliuвання ekonomiky)* [State – taxes – business (From the world experience of fiscal regulation of economy)]. Kyiv : Lybid, 1992.

Zhalilo, Ya., and Chernikov, D. "Diievist ekonomichnoi polityky v konteksti rynkovoho reformuvannia" [Economic policy effectiveness in the context of market reform]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 12 (2000): 13-23.

Zymovets, V. V. *Derzhavna finansova polityka ekonomichnoho rozvytku* [State financial policy of economic development]. Kyiv, 2010.

УДК 338.1
JEL: O110; C820

СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

©2019 ПІЖУК О. І.

УДК 338.1
JEL: O110; C820

Піжук О. І. Сучасні методологічні підходи до оцінювання рівня цифрової трансформації економіки

Метою статті є систематизація, узагальнення та критичний аналіз сучасних методологічних підходів до оцінювання рівня цифрової трансформації еконо-міки та суспільства. Проаналізовано найбільш відомі індекси, які так чи інакше відображають рівень цифрової трансформації: індекс розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ICT Development Index – IDI); індекс цифрової економіки і суспільства (Digital Economy and Society Index – DESI); індекс цифрової еволюції (Digital Evolution Index – DEI); індекс світової цифрової конкурентоспроможності (IMD World Digital Competiveness Index – WDCI); індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index – NRI); індекс цифровізації економіки BCG (e-Intensity). Визначення переваги та недоліки, спільності та відмінності існуючих міжнародних індексів і рейтингів. Обґрунтована актуальність формування нових авторських індексів, що відображають рівень готовності країн до цифрової трансформації економіки та ступеня цифрової глобалізації.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, цифрова економіка, цифрова конкурентоспроможність.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-39-47>

Табл.: 6. **Бібл.:** 10.

Піжук Ольга Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства, Національний університет державної фіскальної служби України (вул. Університетська, 31, Ірпінь, 08201, Україна)

E-mail: opizhuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5802-1053>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/0034720>

УДК 338.1
JEL: O110; C820

Піжук О. И. Современные методологические подходы к оценке уровня цифровой трансформации экономики

Целью статьи является систематизация, обобщение и критический анализ современных методологических подходов к оценке уровня цифровой трансформации экономики и общества. Проанализированы наиболее известные индексы, которые так или иначе отражают уровень цифровой трансформации: индекс развития информационно-коммуни-

Pizhuk O. I. Modern Methodological Approaches to Assessing the Level of Digital Transformation of the Economy

The article is aimed at systematizing, generalizing and critically analyzing of modern methodological approaches to assessing the level of digital transformation of the economy and society. The most well-known indices, which in one way or another reflect the level of digital transformation are analyzed: